

НИКОЛАЙ ХАЙТОВ
КОГАТО СВЕТАТ СИ
СЪБУВАШЕ ПОТУРИТЕ

chitanka.info

Един е страдал от война, друг от жена, а пък мен ме изведе „Бакиш“. Яде ме на хапки, не изведнаж, та ми душицата извади. Само че — да ти го кажа отначало.

Аз бех кундурадгия. Като ти казвам кундурадгия, ти го не бъркай с обуцар. Обуцарите сетне се навъдиха, та ни изпоядоха хляба, но преди да ни натиснат те, ние, кундураджиите, командвахме чаршията. Дюкянчетата ни бежа все около шадравана, в пъпа на града — осемнайсет дюкянчета, наредени едно до друго като броеница! Изнесехме ли кундурите, ставаше пред дюкянчетата шарено, прешарено, с бяло и черно, с кафяво и червено — като на панаир!

Работехме какви ли не чешити кундури (папуци, кундури — едно и също). Ако си по-наперен, купуваш си от моралицките папуци, изшилени на върховете, а шилата им извити като човки, с копринени пискюлчета в края. Такива папуци се носеха с накривена шапка и кама. Имаше и папуци с обли, корави носове и дебели ходила — еминии, — за по-улегналите хора. Такива папуци вървеха на жълти божигробски броеници и астраганена гугла. Имаше и салджицки папуци, бели, с два носа, плитки, с фатало отзад, меки, леки като гълъбови крилца. Купуваха ги най-вече салджиите по Марица, затова им казваха „салджицки“, но който си беше мераклия за хубаво, купуваше си ги. Имаше и тулумбаджицки папуци за тулумбаджиите от пожарната, подпетени, с опашчица отзад, бързо да се хващат и обуват, и какви ли още не: за чираци и майстори, за луди и кротки, за ергени и за женени. Нямахме нужда от легитимация. Гледай го в папуците и всичко ти е ясно: кой на колко е години, колко му е акълът, има ли си пари, или ходи без стотинка, кротък ли е, или е опасен, какво работи и от коя е махала — Амбелинос, Жаблица или Метошката. Не както е сега: обувките — едни и същи! Върви го знай кой откъде е и какъв е.

И не разбрах защо хората се нахвърлиха на обувките. По-хубави ли бежа? Не! Къде може да се сравняват обувките с папуците! Да бежа по-евтини от папуците — не! Бежа дори по-скъпи и пак надвиха тия пуцини обувки на папуците. Отначало дойде един обуцар, не зная отде си, сетне се присоса още един, та станаха двама. Нямаха ни чаршия, ни гилдия, но всички се юрнаха към тях и нашите чукове взеха да ръждясват.

Събрахме се старите и младите майстори да се сприкажем какво да правим. Ние, младите, наежени — искахме да хвърлим двамата

обущари в реката, да ги сплашим и да бягат. Старите не даваха. Особено един — Алито, Алито се казваше, адам-акъллия, белобрад, с крива шия — той беше много против да се хвърлят в реката обуцарите и викаше:

— Не е работата, майсторчета, в папуците и в обувките, а в света! Ако светът е започнал да си събува папуците — няма кой да го отбие, нито да го спре. Събува ли си, кай, потурите, той ще си събуе и папуците! Не се закачайте с обуцарите, ами който е по-млад, да зарязва папуците и да се хваща за обувките!

Рипнаха въз Алито, дигна се гюрултия, насмалко него да хвърлят в реката. Казаха му, че е подкупен, изкуфял и какво ли не. Накрая младите каквото си искаха, това решиха: отбрахме се петима с моралицки папуци и ками, уловихме през нощта завалиите обуцари и ги метнахме в реката. Сетне отидохме в кръчмата на Жълта Петра, хванахме една латерна, заръчахме си червено вино и се почна една веселба: песни се пяха, вино се ля, чаши със зъби се трошиха до призори. Никой и не е помислил, че това ще е последната ни кундураджийска веселба. Тъкмо да си ходим, и забиха черковните камбани на пожар. Излязохме да видим какво е, що е и отрезняхме изведнъж: гореше кундураджийската чаршия. Бре бакъри с вода, бре мокри черги, бре тулумбаджиите с маркучите, но може ли с три никакви бъчонки да се изгаси една стара, хубаво изсъхнала чаршия, заплакала за огън и пожар? Дуварите падат, покривите сами се хвърлят в огъня, а папуците пискат като живи в жарта!

Случиха се арнаути хора тия обуцари: ние ги хвърлихме в реката, те пък ни дадоха огъня — станахме танто за танто. Търсихме ги да ги трепем, но те изчезнаха от градчето и се не видяха.

След пожара повечето кундураджийи се пръснаха и зарязаха занаята. Други неколцина си намериха нови дюкянчета, а пък аз — речи го едничък — останах без дюкян и без пари. Ходих тука, ходих там, отникъде никаква надежда. Най-сетне срещна ме Кольо Пъпката, касапинът:

— Ти, Коста, доколкото разбрах, си още без дюкян.

— Така е — казвам.

— Щом е така — казва ми Кольо — аз ще ти дам без пари моята касапничка при едно условие: да извадиш позволение от кмета да си окачвам месото вънка на плочника, на ченгелите, както си беше. Ако

това стане, само вечер ще ми трябва дюкянчето. През деня ти можеш да си чукаш вътре папуците.

Хванах тая сламка и с двете си ръце и се изгърсвам на кмета:

— Ти майка, ти баща! Метани ще ти правя и каниски ще ти нося като на кум, ако позволиш на Пъпката да излезе на ченгел, а пък аз да влезна в дюкяна! Изгорял съм, трябва да ми се помогне!

Кметът се опъна:

— Как ще вадя на ченгел Пъпката, като има от ветеринарните заповед — ченгели на плочника да се не явяват? Пусна ли Пъпката, всички ще се юрнат и хигиената пропада.

Молих се, братих, обещах лозето му да копая летно време и кметът най-сетне се съгласи:

— Добре — казва, — но ако съгласиш и Таратора.

Таратора беше властник, депутат и тъй нататък.

Отидох при него:

— Тъй и тъй.

Той каза:

— Не! Не и не!

Хелем напипах слабото му място.

— Нали — казвам — скоро ще бъдат изборите! Нашата рода е повече от четирисет и пет човека, отделно лелините и калековите. Мога да ти ги доведа накуп, петдесет-шейсет глави да подпрат депутатската ти банка! Мога и с байрака на партията ти през чаршията да ги прекарам, ако ти на мене свършиш тая, тая нищо работица, дето те моля — за ченгела на Пъпката!

Склони.

През нощта Пъпката заби дирека на плочника, закова ченгела на дирека и окачи месото, а на другия ден всички ченгели бяха пак на старото си място. Ветеринарният не посмя да сече диреците и касапската чаршия пак излезе на открито.

Взех пари назаем, купих нова машина „Сингер“, нови калъпи, гъонове, мешин и подкарах занаята. Направих папуци всякакви: моралицки, еминии, салджицки, тулумбаджицки, черни, бели, червени, едновърхи и с два върха, с фатало и без фатало, и ги навързах на шарени вързаници пред дюкянчето, та кой как мине — забляваше се да гледа... Едни гледаха, други купуваха и работата май потегли. Годеница имах отпреди пожара, дойде ми кураж — ожених се. Взехме

гола стая на кирия, с две столчета и една софрица, но нали чукът ми беше в ръката — надах се да спечеля и за къща, и за маса, че и за тюфлеци да артиса. Но не щеш ли — дойде „Баки-иш“!

Една сутрин викам на Пъпката:

— Абе, бай Кольо, ти ще дадеш месото, аз — зарзавата, че да отвъртиме за пладнина един гювеч!

— Бива! — рече Пъпката. — Защо да не бива. Дай пари да взема зарзавата.

Дадох му и той отиде на пазар. Забави се. По едно време връща се, носи картофи, магданоз, лук и отдалече се провиква:

— Оди, Коста, на пазара, чудо да видиш! Гумени цървули на сергия. Без пари!

Секна ме нещо под лъжичката. Оставих чуковете и отидох. Народ! Не може да се мине, струпал се около една сергия, накамарена догоре с цървули. Взех един цървул, обърнах го и прочетох на табана: „Бакиш“! — *гумена фабрика* и тъй нататък.

— Колко пари е чифта? — запитах продавача.

— Десет като за тебе! Ако вземеш три чифта, мога да ти ги харижа и по осем!

Гледам цървулите, опипвам ги: де моите, белите салджицки папуци с жълти кантове и леки като перушина-а, де са тия лъскави топузи, тежки! Ама това си го викам аз. Народът — леки-тежки — не признава! Прости хора се събрали, очите им в лъскавото, грабят ли, грабят! Купуват, хвърлят старите цървули, обуват гумените и отиват на фотографията да си направят по една моментална с „Бакиш“. Стана ми, да ти кажа, мъчно. Не за друго, а за фотографията. Толкова години папуци правех, с такива усталъци и мераци, а едно „браво“ не чух. А гумените лепезета, дето нямаше в тях нито хубост, нито усталък и човещина, от сергията — на фотографията.

Един се не намери с око за хубост!

Вместо да се върна в дюкяна, отидох в кръчмата на Жълта Петра и съм се тъй нацепил, че кога са ме занесли у дома, не зная. Оттогава работата тръгна мъртво. „Бакиш“ обра селските ни мющерии и альш-веришът се запече. Намалихме цената на папуците. „Бакиш“ — и той. „Бакиш“ продаваше само в брой, ние решихме да продаваме на кредит и с това да го надвием, но и тука контрата остана у кундураджиите. Плъзнаха хората на вересия да взимат, никой в брой. Един вика: „Ще

ти платя, като взема заплата.“ Друг: „Гроздето като продам“, трети обещава да се отборчи „по харман“ — житото си като овършее, пети, шести и така нататък. Не броя келепирджиите, приставите, финансовите агенти и стражарите, дето вземаха и завличаха и едно благодаря не казваха. Един те подплаши с калъчка, друг — с писалка, а градските агенти само с това ме плашеха: „Ще върнем касапниците в дюкянчетата, мисли му!“ И вземаха кой за бабата, кой за жената, кой за децата, все до заплата уж, а никой една пара не даде, не плати!

Тъй закъсах с тия вересии, че ходехме на църква поединично — аз, жената и бабата, с едни папуци.

Като видях, че фалиментът ми е в кърпа, реших: „Вересия никому! Господ от небето да слезе, ще го върна, ако не плати с пари!“ И се дори заклев. Паднах на колената и се провикнах: „Боже, боже, къорав да стана, боже, ако отсега нататък дам на вересия!“ Прекръстих се и тъкмо съм се изправил на краката, виждам, че влиза бащин приятел от Козаново, имаше един — Митю, Митю Гуката. Разкراчил една усмивка от едното до другото ухо, с торба на рамото и от вратата още вика:

— Коста, Коста, хаирлия, Коста, за трийсет души сватбари папуци ще купувам! Давай да мерим!

Извади от торбата един сноп с клечки — мерките на сватбарите, дето щеше да обува — и започна да избира. Тия-тия! Тия-ония — обра ми, току-речи, цялата сергия, натика папуците в торбата и си тръгна.

— А парите, Гука-а?

— Парите — на харман! — вика ми Гуката. — Пиши ги на вересия!

— Тъй ли? Дай си ми папуците!

Той се облещи. Рече да излезе, аз го дръпнах. Сборихме се, взех торбата, изтърсих папуците на плочника, грабнах сатъра от Пъпката и започнах да ги кълцам като за кайма. Сбра се цялата чаршия:

— Чакай бе, Коста! Недей бе, Коста!

— Нема чакай, нема недей! Ще му го наръгам в занаята и в папуците, и в гумените цървули на „Бакиш“, и в мющерииите, дето ме завличат и обират, и в къоравия свят, дето не вижда накъде е тръгнал!

Псувам и кълцам, кълцам и псувам, докато сдробих всичките папуци на кайма. Хвърлих сатъра и си тръгнах, ама не за вкъщи, а надолу по реката, че главата ми се беше запалила и хора не ми се

искаше да виждам. Седнах край реката, натопих си главата, дойдох малко на себе си и ми олекна: няма вересии, няма данъчни агенти и стражари келепирджии, няма тоя „Бакиш“ да ме души на пресекулки! Няма! Няма! Няма!

Това — няма! Ала има къща и жена. Празна къща, гладна къща. И тъща в нея. Само ме гледа в ръцете: с хляб или без хляб се връщам, а че извърти очите към жена ми: „Видя ли?“ Тя навремето я придумвала да се жени не за мене, а за внука на хаджи Фаница — с осемнайсет декара бахча. Минка взе мене и това майка ѝ не можа да ѝ прости. Как щеше сега да я погледна в очите? Да кажа, че нямам в джоба си нито пара! По-добре — в реката и да свърши тоя срам.

Изправих се на брега, походих нагоре-надолу да разбера къде е по-дълбоко, прекръстих се, казах: „Прощавай, Минке!“ и се рязнах в мътната вода. Исках по-дълбочко да забия, по-набързо да се свърши, но набарах нещо мазно. Отворих очите — котка! Пречукана котка във водата. Догнуся ме и бързо-бързо се измъкнах от вира. Седнах на брега да се суша и започнах по човешки да размислям: „Защо да се давя? За да оставя Минка на хаджи Фаница? А че не мога ли аз да шавна до Америка и да напечеля не една, а две бахчи и да накарам Минкината мама бърните си да прехапе?“

Разгеле имах в Америка познати две момчета от Чешнигир нова махала, забегнали преди войната в Детройт. Като стана войната, те, патриотчетата, прегазили океана да се бият за доброто на България. Зачислиха ги в ротата на капитан Челбов. В един поход газехме кал, единият минал по-наблизо до капитана и го опръскал. Оня сербезлия вдига бича: „Де се навиращ, сукин сине, мамка ти!“ — и пляс — по врата на американчето. То, не видяло войниклъка и не знае какво е военна дисциплина, обръща се и вика на капитана: „И аз — казва — мамка ти!“ Вади Челбов револвера да го стреля — едвам го спряхме. Даде присъда да се ударят на американчето двајсет и пет тояги. Ординарец бях на Челбов — замолих го да не е пред цялата рота наказанието, ами на закрито, в палатката, че да не осрамотяваме момчето — все пак самичко е дошло да мре за доброто на България. Послуша ме капитанът и заповяда да изпълня наказанието. Въведох американчето в палатката и му казвам да вика. Почнах аз, лу-уп — с тоягата в раницата, а пък американчето реве като заклано. Аз бия, то реве, докато отброихме двајсет. Петте само ги ударих на месо, да не е

без хич. Оттогава това американче все в очите ме гледаше и бе готово в огъня да стъпи заради мене. При демобилизацията, като се сбогувахме — каза ми:

— Коста, при Челбовци тука не се живее! Ела с мене в Америка! Пари да напечелиш, пък ако искаш сетне — върни се!

Тия думи си припомних и реших: само в Америка! Тя много е оправила, и мене ще оправи!

Върнах се вкъщи весел. На жените — нищо. Написах писмо на чешнигировчето, след месец и нещо отговорът дойде: „Идвай! Чакам те! Ще те срещна като цар!“

Извадих пашипорт — тогава ваденето на пашипорти беше играчка, — а на жената не обелвам нито зъб. Ще писне, ще ревне — и върви се оправяй. Реших: ще вървя тихомълком. Ще ѝ се обадя от Америка. Насрочих и ден — двацети август. Накарах жената да сготви тоя ден гювеч, та ядохме, а че станах и тръгнах. Но като тръгнах — опустял и град, взе, че ми домиля. Рекох: „Ако с жената не се простих — хайде поне с града да се простя.“ До железницата имаше време... Тръгнах по чаршията, надолу към Чинара, дето е офицерското събрание. Вътре — свети. Тъкмо очите си да отрия в българска фуражка. Прозорчетата бяха ниски — надникнах и видях: тия калпазани, офицерите, наредили се на маса, турили бъчонка на средата на масата, точат и пият пенливо някакво, жълто. Викам си: „Това е бира!“ Бях чул, че се е появило такова някакво питие, ама какво е — не бях го нито виждал, нито пък опитвал. Та ти казвам, пият офицерите и тракат халбите, а пък аз ги наблюдавам.

Изведнъж спомних си думите на майстор Али: „Започне ли светът да си събува папуците — няма кой да го спре. Събува ли потурите, той ще си събуе и папуците! И кой знае още какво!“ Ето ти я новата мода! Жълта пикня, дето се вика, ама я надуват господата, че е ново. Само че тоя път и аз ще близна от каймака на пикнята, че да става каквото ще!

И реших: Америка няма да се помести! Пашипорта може да почака. Грабнах се — та в Прангата — родното ми село.

— Тате — казвам на дъртия, — ти веднъж си ме родил, роди ме още веднъж!

— А бре, Коста — чуди ми се дъртият, — може ли два пъти човек да се роди?

— Може — казвам — и три, ако ми дадеш моя дял от голямата градина да го продам и да свърша тая, дето съм я намислил.

И му разправям до какъв дамар съм се допрял. Моят стар баща беше служил в жандармерията, горската — схвана горе-долу положението и — господ да го прости! — съгласи се. Вързах десет наполеона в кърпата, платих сергийно право, докарах бира от Пловдив, каца с лед, скара за кебапчета, две чинии, две халби, а като най-последно накарах Вангелакито — иконописеца — да ми нарисува свети Георги на кон и с една пенлива халба в едната си ръка, а в другата — шашка, а с шашката набол кебапче. Под тая картина — надпис: ей с такива едри букви, черни върху жълта книга:

ЛЕДЕНА БИРА — ОФИЦЕРСКА!

Че като се нарои един народ! Олеле, мале! Народът, като се юрне, не можеш да го спреш. Ама че бирата била горчива! Нищо, баламите ги не стряска. Някои питаха защо бирата е офицерска.

Отговарях им:

— Такава я пращат.

Фотографът, като видя как народът се налива, залости апарата до сергията и започна да фотографира мераклиите до свети Георги с халба в ръката. Мераклиите фотографираше само с халба, а на по-мераклиите слагаше на главите им по една жълта каска, пожарникарска.

Казах на Вангелакито да ми помага. Той даваше кебапчетата, аз — бирата, и до пладнина изсушихме бирата до капка. Напълних чекмеджето с пари. Викам на Вангелакито:

— Абе ти какво се будалкаш, та рисуваш тия светци? Не виждаш ли, че и светците нещо взеха да не минават? Защо не станем ортаци, ти да печеш кебапчетата, а пък аз да точа бирата?

— Бива! — казва Вангелакито. — В тоя град и без туй няма човек от икони и картини да разбира, щом си ме харесал за кебапчетата — моля! Аз съм на това отгоре и ваятел — ще ги правя, както трябва!

Купихме едно биволче от Избегли, направихме го на кайма. Вангелакито с дълги пръсти правеше едни кебапчета като вретенца.

Доставих десет бурета бира и започнах един альш-вериш — „Бакиш“ можеше да ми завиди. Работата се разви. Парите заваляха като дъжд. Събираха се вечер по една торба, никому се не ще да ги брои.

— Брой ги ти! — дава ми ги Вангелакито. — Че съм много уморен.

— Ти! Ти! — бутам му ги в ръцете. — Аз съм капнал.

Най-сетне споразумяхме се една вечер да ги брои той, другата вечер — аз.

Окуражен от печалбиците, купих на жената копринен плат за фуста и казах да си го ушие при най-скъпата шивачка в града. Жената показала плата на майка си и се похвалила къде щяла да си го шие. Майка ѝ се встрещила:

— Мари ти имаш ли акъл, мари! Кебапчийска жена по шивачки да си носи роклите? Мъжът ти едвам събира за хляб и шарлаган, а ти салтанати ще продаваш, като да си у хаджи Фаницата.

На другия ден попитах жената защо не е с новата си рокля.

— Аз не съм яшила — казва.

И ми разправи, че майка ѝ не дала и какво рекла.

— Ще кажеш на майка си утре вечер да не си ляга. Да ме почака!

На другата вечер събрах парите в торбата — неброени, — метнах я на рамото и право вкъщи. Жената и майка ѝ ме чакат. Викам на жената:

— Постилай чергата!

Постла жената чергата, а пък аз изтърсих върху нея торбата с парите. Дръннаха парите, разпиляха се, взе ѝ се ума и на мойта баба.

— Хайде — викам — сега, бабо, межия да направим, парита да преброиме! Ти, казвам, брой само шестаците, Минка да брой петаците, а пък аз ще сортирам книжните пари!

Глътна си езика баба. Три пъти очите си разтърка, да не сънува, а че се хвана да брой. Броихме, каквото броихме, като преброихме всичко — загребах с двете шепи каймета и ги тръснах в скута на жената.

— На̀ ти, жена! Туй е — казвам — за шивачката, а пък туй, бабо, е за тебе, че да запомниш кога светът си е събувал потурите.

И Алито не забравих. Плащах му надница да ми трака машата, че той ми отвори очите къде е на прасето гъделът и ме отърва от „Бакиш“.

Алито много хубаво тракаше машата. Шията му беше крива, а чалмата — на парцали, но каквото хванеше — работеше го с мерак. Само дето не можеше хубаво да каже „ледена“, ами все викаше:
— Иледена, иледена... Иледена-а-а!

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.